

že nemělo žádné, nebo jen menší následky, a že zločinu, z něhož se následky vyvinuly úplněji, jsou tyto následky připsány k tíži. — *Heroické* sebevědomí (jako v řeckých tragédiích, v Oidipovi apod.) ze své ryzosti ještě nepostoupilo k reflexi rozdílu činu a jednání, vnější události a záměru a vědění o okolnostech, jakož i k rozptýlení následků, nýbrž přejímá vinu v celém rozsahu činu.

Dodatek

V tom, že uznávám jen to, co bylo mou představou, je přechod k úmyslu. Totiž pouze to, co jsem o okolnostech věděl, mi může být přičteno. Avšak existují nutné následky, které se pojí ke každému jednání, i když vytvářím jen něco jedinečného, bezprostředního, a které jsou potud obecnem, jež toto jedinečné v sobě má. Následky, které by mohly být odvráceny, sice nemohu předvídat, ale musím znát obecnou povahu jednotlivého činu. Věc zde není něco jedinečného, nýbrž celek, jenž se nevztahuje na to, co je ve zvláštním jednání určité, nýbrž na jeho obecnou povahu. Přechod od záměru k úmyslu je nyní v tom, že mám vědět nejen o svém jedinečném jednání, ale i o tom obecném, jež s jednáním souvisí. Takto vystupuje je to, co je obecné, tím, co je mnou chtěné, můj *úmysl*.

Druhý oddíl

ÚMYSL A BLAHO

§ 119

Vnější jsoucno jednání je rozmanitá souvislost, která může být pokládána za nekonečně rozdělenou do *jednotlivostí*, a jednání může být uvažováno tak, že se *nejprve dotklo* jen jedné *takové jednotlivosti*. Avšak pravdou *jedinečného* je *obecné*, a určenost jednání je pro sebe nikoli obsah izolovaný na vnější jednotlivost, nýbrž obecný obsah, obsahující v sobě rozmanitou souvislost. Záměr, vycházející od někoho *myslicího*, obsahuje nejen jedinečnost, ale i bytostně onu *obecnou stránku* — *úmysl*.

Poznámka

Úmysl obsahuje etymologicky *abstrakci*,²⁷ jednak formu *obecnosti*, jednak vyjmutí nějaké *zvláštní* stránky konkrétní věci. Snaha o ospravedlnění prostřednictvím úmyslu je vůbec izolování nějaké jednotlivé stránky, která je hájena jako subjektivní podstata jednání. — Soud o jednání jako vnějším činu, ještě bez určení jeho právní nebo neprávní stránky, mu uděluje obecný predikát, že je žhářstvím, zabitím apod. — *Samostatně vzatá jedinečná* určenost vnější skutečnosti ukazuje to, co je její *přirozenost*, jako vnější *souvislost*. Skutečnost je nejprve dotknuta jen v jednom jedinečném bodě (jako žhářství zasahuje bezprostředně jen jeden malý bod dřeva, což dává jen větu, nikoli soud), avšak obecná povaha tohoto bodu obsahuje jeho rozšíření. V živém těle je to, co je jedinečné, bezprostředně nikoli jako část, nýbrž jako orgán, v němž to, co je obecné, existuje přítomně jako *takové*, takže při vraždě není rušen kus masa jakožto něco jedinečného, nýbrž v něm sám život. Je to

jednak subjektivní reflexe, jež nezná logickou povahu jedinečného a obecného, která se pouští do tříštění na jednotlivosti a následky, jednak je to povaha konečného činu samého, že obsahuje takové oddělování nahodilostí. — Vynález *dolus indirectus* má svůj důvod v tom, co jsme právě zkoumali.

Dodatek

Stává se ovšem, že při nějakém jednání se může přihodit více nebo méně okolností: při zhárství se nemusí oheň vznítit nebo na druhé straně se může rozšířit dál, než pachatel chtěl. Přesto zde není možné činit rozdíl mezi štěstím a neštěstím, neboť člověk se musí vyrovnat s vnějškovostí jednáním. Právem říká staré přísloví: kámen hozený rukou je od ďábla. Tím, že jednám, vystavuji sám sebe neštěstí; toto má tedy na mne právo a je jsoucnem mého vlastního chtění.

§ 120

Právo úmyslu je v tom, aby *obecná* kvalita jednání byla nejen o sobě, ale aby o ní jednající věděl, aby tedy spočívala již v jeho subjektivní vůli; tak jako obráceně právo *objektivit*y jednání, jak to může být nazváno, je v tom, aby byla potvrzena subjektem jakožto *myslicím subjektem* jako věděná a chtěná.

Poznámka

Uvedené právo na takové chápání má za následek žádnou či menší *odpovědnost* dětí, slabomyslných, bláznů apod. při jejich jednáních. — Ale tak jako jednání podle jejich vnějšího jsoucna v sobě zahrnují nahodilosti následků, tak obsahuje také *subjektivní* jsoucno neurčenost, která se vztahuje na moc a sílu sebevědomí a uvážlivosti — neurčenost, na kterou můžeme brát zřetel jen pokud jde o slabomyslnost, pomatenost apod., jakož i dětský věk, protože jen takové výrazné stavy ruší charakter myšlení a svobody vůle a připouštějí, aby jednající nebyl brán podle cti být myslícím a vůlí.

§ 121

Obecná kvalita jednání je na *jednoduchou formu* obecnosti převedený rozmanitý *obsah* jednání vůbec. Avšak subjekt má jakožto v sobě reflektované *zvláštno*, tedy stojící proti objektivní zvláštnosti, ve svém účelu svůj vlastní zvláštní obsah, jenž je určující duší jednání. To, že je v jednání obsažen a uskutečněn tento moment *zvláštnosti* jednajícího, tvoří *subjektivní svobodu* v jejím konkrétnějším určení, *právo subjektu* nalézt v jednání své *uspokojení*.

Dodatek

Já pro sebe, v sebe reflektovaný, jsem ještě něčím zvláštním proti vnějškovosti mého jednání. Můj *účel* tvoří jeho určující obsah. Vražda a požár například nejsou jakožto něco obecného ještě pozitivním obsahem mne jakožto subjektu. Jestliže někdo spáchal takové zločiny, ptáme se, proč to udělal. Nestala se vražda pro vraždu, nýbrž byl při tom ještě nějaký zvláštní pozitivní účel. Kdybychom však řekli, že se vražda stala z vraždychtivosti, byla by chtivost už pozitivním obsahem subjektu jako takovým a čin je pak uspokojením chtění subjektu. *Pohnutka* nějakého činu je tedy dále to, co nazýváme *morálním*, a to má pak dvojí smysl, obecného v záměru a zvláštního v úmyslu. V novější době se zejména stává, že u jednání je vždy kladena otázka po pohnutkách, zatímco se dříve kladla otázka: Je tento muž čestný? Koná svou povinnost? Dnes chtějí lidé vidět do srdce a předpokládají roztržku mezi tím, co je objektivní v jednání, a tím, co je vnitřní, subjektivní v pohnutkách. Je však třeba zkoumat určení subjektu: subjekt chce to, co má svůj důvod v něm; chce uspokojit svou touhu a své vášně. Ale to, co je dobré a právní, je také takovým, ne pouze přirozeným, nýbrž mou rozumností kladený obsah; moje svoboda, učiněná obsahem mé vůle, je čistým určením mé svobody samé. Vyšší morální stanovisko znamená proto nacházet uspokojení v jednání a nezůstávat stát u roztržky mezi sebevědomím člověka a objektivitou činu; tento způsob chápání však má své epochy jak ve světových dějinách, tak v dějinách individuů.

§ 122

Díky tomuto zvláštnu má jednání subjektivní hodnotu, zájem pro mne. Vzhledem k tomuto účelu, úmyslu z hlediska obsahu, je bezprostředno jednání v jeho dalším obsahu sníženo na prostředek. Pokud je takový účel něčím konečným, může být zase snížen na prostředek pro další úmysl atd. do nekonečna.

§ 123

Pro obsah těchto účelů je zde k dispozici jen α) formální činnost sama, — aby subjekt byl svou činností u toho, co má považovat za svůj účel a podporovat jako svůj účel; — o co se lidé zajímají nebo mají zajímat jako o něco svého, pro to chtějí být činní. β) Avšak dále určený obsah má svoboda subjektivity, která je ještě abstraktní a formální pouze ve svém přirozeném subjektivním jsoucnu, v potřebách, sklonech, vášních, míněních, nápadech atd. Uspokojení tohoto obsahu je *blaho* nebo *blaženost* v jejích zvláštních určeních a v obecně, účely konečnosti vůbec.

Poznámka

Jako stanovisko *vztahu* (§ 108), na němž je subjekt určen ke své rozlišenosti, tedy platí jako *zvláštno*, je to to místo, kde nastupuje obsah přirozené vůle (§ 11); avšak tento obsah zde není tak, jak je bezprostředně, nýbrž je, jakožto příslušný vůli v sobě reflektované, povýšen na *obecný účel blaha* nebo *blaženosti* (Enzykl. der philos. Wissensch. § 395 nn.), — na stanovisko myšlení, které vůli ještě nepojímá v její svobodě, nýbrž které *uvažuje* o jejím obsahu jako o přirozeném a daném — jako např. v době *Kroisa* a *Solóna*.

Dodatek

Pokud jsou určeni blaženosti dána, nejsou to pravá určení svobody, která je opravdová vůči sobě teprve ve svém samoučelu v dobru. Můžeme zde nadhodit otázku: má člověk právo klást si takové nesvobodné účely, které spočívají jedině v tom, že subjekt je živá

bytosť? To, že je člověk živá bytosť, však není náhodné, nýbrž přiměřené rozumu, a potud má právo učinit své potřeby svým účelem. V tom, že někdo žije, není nic ponižujícího, a nestojí proti němu žádná vyšší duchovnost, v níž by mohl existovat. Jenom povýšení daného na tvoření ze sebe dává vyšší okruh dobra, tato rozlišenost však v sobě nezahrnuje neslučitelnost obou stránek.

§ 124

Protože také *subjektivní* uspokojení individua samého (sem patří rovněž jeho uznání, pokud jde o čest a slávu) je obsaženo v usku-tečnění *o sobě a pro sebe platných* účelů, je obojí, jak požadavek, aby jen takový účel byl chtěný a dosažený, tak názor, že se objektivní a subjektivní účely v chtění navzájem vylučují, prázdným tvrzením abstraktního rozvažování. Stává se dokonce něčím špatným, jestliže tvrzení přejde k tomu, že považuje subjektivní uspokojení, protože takové (jako *vždycky* v nějakém dokončeném díle) existuje, za *bytosťný úmysl* jednajícího a objektivní účel za něco takového, co mu bylo jen *prostředkem* k onomu uspokojení. — Co subjekt *je, je řada jeho jednání*. Jsou-li tato jednání řadou bezcenných produkcí, pak je subjektivita chtění rovněž bezcenná; je-li naproti tomu řada jeho činů substanciální povahy, pak je téže povahy také vnitřní vůle individua.

Poznámka

Právo *zvláštnosti* subjektu na uspokojení nebo, což je totéž, právo *subjektivní svobody* tvoří mezník a střed v rozdílu *starověku* a *moderní doby*. Toto právo ve své nekonečnosti bylo vysloveno v křesťanství a byl z něho učiněn obecný skutečný princip nové formy světa. K jeho určitějším podobám patří láska, romantično, cíl věčné blaženosti individua apod., — potom moralita a svědomí, dále jiné formy, které v následujícím jednak vystoupí jako princip občanské společnosti a jako momety politického zřízení, jednak se pak vyskytují vůbec v dějinách, zvláště v dějinách umění, věd a filosofie. — Tento princip zvláštnosti je nyní ovšem momentem

protikladu a zprvu přinejmenším *stejně* identický s obecnem jako od něho odlišný. Abstraktní reflexe však fixuje tento moment v jeho rozdílu a protikladu vůči obecně a vytváří tak názor na moralitu, že tato trvá jen jako nepřátelský boj proti vlastnímu uspokojení — požadavek

„činit s odporem, co velí povinnost“.*

Právě toto rozvažování vytváří onen psychologický pohled na dějiny, který dokáže všechny velké činy a velká individua snížit a zhlédnout tím, že sklony a vášně, které v důsledku substanciální činnosti rovněž našly své uspokojení, jakož i slávu a čest a další následky, vůbec tu zvláštní stránku, kterou rozvažování předtím dekretovalo jako něco pro sebe špatného, přetváří v hlavní úmysl a působící pohnutku jednání; — rozvažování ujišťuje, protože velká jednání a působení, které spočívalo v řadě takových jednání, vytvořilo ve světě velké věci a pro *jednající individuum* následek moci, cti a slávy, že individuu nenáleží ony velké věci, nýbrž jen toto zvláštní a vnější, jež z toho na individuum připadá; protože toto zvláštní bylo následkem, bylo prý proto také účelem, a to dokonce jediným účelem. — Taková reflexe setrvává u subjektivna velkých individuí, jakožto u vlastního živlu, a *přehlíží* v této své vlastní ješitnosti substanciálně individuí; — je to mínění „psychologických komorníků, pro něž neexistují žádní hrdinové, ne proto, že by tito nebyli hrdiny, nýbrž proto, že oni jsou jen komorníky“ (Phänomenologie des Geistes, S. 616).²⁸

Dodatek

„In magnis voluisse sat est“²⁹ má ten správný smysl, že máme chtít něco velkého; ale musíme také toto velké umět vykonat: jinak je to nicotné chtění. Vavříny pouhého chtění jsou suché listy, které se nikdy nezelenaly.

* Podle Schillerova disticha: Decisum — „...Und mit Absehen alsdann tun, was die Pflicht dir gebeut.“ — nepřesný citát.

§ 125

Subjektivno se *zvláštním* obsahem *blaha* stojí jakožto něco v sobě reflektovaného, nekonečného zároveň ve vztahu k obecně, k o sobě jsoucí vůli. Tento moment, kladený zprvu v této zvláštnosti samé, je *blaho také druhých* — v úplném, ale zcela prázdném určení, *blaho všech*. Blaho *mnohých druhých* individuí vůbec je pak také bytostným účelem a právem subjektivity. Ale protože se od takového zvláštního obsahu odlišené, *o sobě a pro sebe jsoucí obecně* zde ještě neurčilo dále než *jako právo*, mohou ony účely zvláštního, odlišné od tohoto práva, být jemu přiměřené, nebo také ne.

§ 126

Moje zvláštnost, jakož i zvláštnost druhých, je však vůbec právem jen potud, pokud jsem *něčím svobodným*. Zvláštnost se proto nemůže prosazovat v rozporu s tímto svým substanciálním základem; a úmysl mého blaha, jakož i blaha druhých — a v tomto případě je zejména nazýván *morálním úmyslem* — nemůže ospravedlnit *neprávní jednání*.

Poznámka

Je to přededevším jedna ze zkažených maxim naší doby, která zčásti pochází z předkantovského období dobrého srdce a tvoří např. kvintesenci známých dojmavých dramatických děl, totiž při *neprávních* jednáních zaměřit zájem na takzvaný *morální úmysl* a představovat špatné subjekty s domnělým dobrým srdcem, tj. s takovým, jež chce své vlastní blaho a snad také blaho druhých; zčásti však bylo toto učení znovu obnoveno ve výraznější podobě a z vnitřního nadšení a z myslí, tj. z *formy* zvláštnosti jako takové, bylo učiněno kritérium toho, co je prý správné, rozumné a znamenité, takže zločiny a jejich vůdčí myšlenky, ať to jsou sebejalovější, sebeprázdnější nápady a sebebláznivější mínění, by proto byly *právní, rozumné a znamenité*, protože pocházejí z *myslí* a z *nadšení*; bližší o tom viz dále § 140 pozn. — Je ostatně třeba si všimnout

stanoviska, z něhož je zde právo a blaho zkoumáno, totiž jako formální právo a jako zvláštní blaho jednotlivce; takzvané *obecné blaho*, *blaho státu*, tj. právo skutečného konkrétního ducha, je zcela jiná sféra, v níž je formální právo stejně podřízeným momentem jako zvláštní blaho a štěstí jednotlivce. Že je jedním z častých přehmatů abstrakce to, že je uplatňováno soukromé právo i soukromé blaho *jakožto o sobě a pro sebe* proti obecnému státu, o tom již byla řeč výše (§ 29).

Dodatek

Sem patří slavná odpověď, která byla dána hanopisci, jenž se omlouval slovy *il faut donc Que je vive*,³⁰ totiž: *je n'en vois pas la nécessité*. Život není nutný vzhledem k výsostnosti svobody. Když svatý Kryšpín krade kůži na boty pro chudé, tak je to jednání morální i nepravé, a tedy neplatné.

§ 127

Zvláštnost zájmů přirozené vůle, shrnuta ve svou jednoduchou *totalitu*, je osobní jsoucno jakožto život. Život se v *krajním nebezpečí* a v kolizi s právním vlastnictvím někoho druhého může domáhat práva z nouze (nikoli jako slušnosti, nýbrž jakožto práva) tím, že na jedné straně stojí nekonečné porušení jsoucna a v něm totální absence práva, na druhé straně pouze porušení jednoho jednotlivého omezeného jsoucna svobody, přičemž zároveň je uznáváno právo jako takové a schopnost práva toho, kdo je poškozen jen v *tomto* vlastnictví.

Poznámka

Z práva z nouze plyne dobrodiní kompetence ponechat nějakému dlužníkovi řemeslnické nástroje, hospodářské nářadí, šatstvo a vůbec z jeho majetku, tj. z vlastnictví věřitelů tolik, kolik je považováno za postačující pro možnost jeho obživy — dokonce přiměřeně jeho stavu.

Dodatek

Život, jakožto souhrn účelů, má právo navzdory abstraktnímu právu. Jestliže život např. může být krádeží chleba prodloužen, je tím sice poškozeno vlastnictví nějakého člověka, avšak bylo by nesprávné považovat toto jednání za obyčejnou krádež. Kdyby člověku, jehož život je ohrožen, nemělo být dovoleno postupovat tak, aby se zachoval, pak by byl určen jako bezprávný, a protože by mu byl upřen život, byla by negována jeho veškerá svoboda. K zajištění života patří ovšem mnoho rozmanitých věcí a uvažujeme-li o budoucnosti, musíme zvážit tyto jednotlivosti. Avšak nutné je pouze žít *teď*, budoucnost není absolutní a zůstává ponechána náhodě. Proto může jen nouze bezprostřední přítomnosti opravňovat k nepravému jednání, protože by v samotném jeho neuskutečnění zase spočívalo dopuštění nepráva, a to nejvyššího nepráva, totiž totální negace jsoucna svobody; — *beneficium competentiae* je zde na místě, neboť v příbuzenských nebo v jiných blízkých vztazích lze oprávněně žádat, aby člověk nebyl úplně obětován právu.

§ 128

Nouze zjevuje jak konečnost, a tím nahodilost práva, tak i blaha — abstraktního jsoucna svobody, aniž by toto jsoucno bylo existencí zvláštní osoby, a sféry zvláštní vůle bez obecnosti práva. Jejich jednostrannost a idealita je *kladena* tak, jak je v nich samých již určena v pojmu; právo již (§ 106) určilo své *jsoucno* jako zvláštní vůli a subjektivitu ve své obsáhlé zvláštnosti je sama jsoucnem svobody (§ 127), tak jako subjektivita o sobě jakožto nekonečný vztah vůle k sobě je obecnem svobody. Oba momenty takto v sobě integrované ke své pravdě, své identitě, ale zprvu ještě ve vzájemném *relativním* vztahu, jsou *dobro*, jakožto *naplněné*, o sobě a pro sebe určené obecně, a *svědomí* jakožto v sobě vědoucí a v sobě obsahující nekonečná subjektivita.